

Niende april - 9. april 1940 i Egersund

Tyskernes angrep på Norge om morgenen tirsdag 9. april 1940 var rettet mot de største byene i landet og mot byer som hadde strategisk betydning for dem. Rolige og fredelige Egersund hadde slik betydning fordi en [undersjøisk telegrafkabel](#) mellom Norge og Storbritannia gikk ut herfra. For tyskerne var det viktig å kutte denne forbindelsen (samt en tilsvarende i Arendal) snarest mulig og dermed lamme kommunikasjonen mellom de to landene.

Rittmeister Eickhorn. Foto: Ukjent/DF

Den gruppen som hadde fått i oppdrag å angripe Egersund og sette kabelen ut av spill besto av 5 offiserer og 150 underoffiserer og menige. Den var utstyrt med ca. 150 sykler, ca. 20 motorsykler, mitraljøser, bombekastere, håndgranater, mye ammunisjon og vanlig soldatutrustning. Om kvelden søndag 7. april ble gruppa og utstyret lastet om bord i fire minesveipere, M1, M2, M9 og M13, i Cuxhaven. Ordren gikk ut på at operasjonene skulle settes i gang kl. 04:15 tirsdag 9. april.

Nøyaktig kl. 04:15 stevnet M1 inn sundet med lederen for operasjonen, Rittmeister Eickhorn, om bord. M9 ble liggende ved Skarvøy for å dekke innseilingen til byen i tilfelle et engelsk angrep, mens M2 og M13 hadde blitt forsinket av det dårlige været under overfarten og ikke hadde kommet fram enda.

M1 la til ved [Dampskipskaaien](#) kl. 04:24. Tyske soldater hoppet i land og tok selv trossene og fortøyde skipet. Samtidig som lossing ble satt i gang løp 10-15 soldater mot den norske torpedobåten «Skarv» som lå litt nærmere byen. De hadde oppdaget denne fra broen på M1, og ville prøve å sette den ut av spill snarest mulig for å unngå kamp. Det lyktes de med.

M2 og M13 legger fra kai. Foto: Tysk soldat/DF

Snaut 10 minutter etter at M1 hadde lagt til kai var Eickhorn på vei inn [Strandgaten](#) sammen med Oberleutenant Hopp og ca. 20 mann¹⁾. Resten sto igjen på kaien for å passe på krigsfangene fra «Skarv» og alt utstyret som hadde blitt losset. Lossingen var gjort på mindre enn 15 minutter, og M1 la deretter fra kai. Kort tid etter la M9 til kai. Den brakte med seg 40 nye soldater, flere sykler samt motorsykler. Så snart lossingen var unnagjort ble en sykkelpatrulje sendt ut Varbergveien for å opprette en mitraljøsepost på kaien til [Ryttervik Fabrikker](#). Ca. kl. 05:30 ankom de forsinkede M2 og M13 byen og fikk losset soldater og utstyr. Klokket 05:57 forlot de tyske minesveiperne Egersund med kurs hjem mot Tyskland.

På veg inn Strandgaten støtte tyskerne på en av byens to vektere, Sigvart Tønnesen, som gikk sin siste runde for natten. De møttes utenfor nr. 41. Soldatene snakket til Tønnesen både på engelsk og tysk. De spurte etter [telegrafstasjonen](#), politikammeret og «der Bürgermeister». Tyskerne tvang så Tønnesen til å bli med innover Strandgaten og vise dem politikammeret²⁾. Her bodde politimester og lensmann Olav H. Mjølshes i andre etasje, og tyskerne hamret på døra. Etter at tyskerne hadde snakket med Mjølshes satte de igjen en vakt ved politikammeret. Resten av følget begav seg videre inn mot Torget.

Mens tyskerne snakket med Mjølshes så Tønnesen sitt snitt til å forsvinne opp [Årstadgaten](#) uten at tyskerne merket noe. Han tok seg fram gjennom noen hager til Totalen der han fikk varslet kaptein Dehli, lederen for en tropp norske soldater som hadde kommet til byen kvelden før og som han visste var forlagt der. Et vaktlag hadde også blitt forlagt i en hytte ved Ryttervik samme kveld.

Etter ferdig runde sto den andre vekteren, Birger Årslund, og ventet på Tønnesen. Da denne ikke dukket opp som vanlig gikk han ned mot [Torget](#) for å gå ham i møte slik at de kunne få avsluttet nattens vakt. På Torget så han 4-5 soldater som han antok var fra den norske styrken. Han ruslet bort til dem for å slå av en prat, og ble svært overrasket da han skjønnte at det var tyske soldater han hadde havnet blant. Snart kom det flere soldater til, og han ble beordret til å vise dem hvor telegrafstasjonen og rikstelefonsentralen var.

På telegrafstasjonen hadde telegraffullmektig Sverre Hvas vakt. Han våknet av tyskernes dundring på døra og gikk for å lukke opp. To vakter ble satt igjen ved inngangen, mens andre toget opp trappa og inn på stasjonen. I følget skulle det vært med en telegrafkyndig soldat, men han var på en av de forsinkede båtene. Eickhorn måtte da ta saken i egne hender, og etter veiledning fra Hvas fikk han stanset all telegraftrafikk over stasjonen ved å trykke ned to løftestenger. Da var det ifølge Eickhorns «pålitelige armbåndsur» nøyaktig 22 minutter siden han hadde hoppet i land på kaia.

Tysk vakt utenfor Telegrafstasjonen. Foto: Tysk soldat/DF

Mens Eickhorn var opptatt på telegrafstasjonen la den ene vakten utenfor plutselig merke til en norsk, uniformert soldat som sto i [Bedehusgaten](#). Han varslet straks Eickhorn om sin observasjon. Av tyskere var det akkurat da bare Eickhorn, en ordonnans og en soldat til stede. Etter litt nøling bestemte Eickhorn seg for at han og ordonnansen skulle undersøke nærmere hva dette var. De stormet inn Bedehusgaten og skjønnte at det var soldater forlagt i Totalen. Der stormet de inn med sine pistoler skuddklare. Soldatene, som knapt hadde våknet, ble fullstendig overrumplet. Dehli, som allerede var varslet av Tønnesen og hadde rukket å konferere med sin overordnede i Stavanger, innså at det var nytteløst å prøve å sette seg til motverge og valgte å overgi seg. Han ringte også til vaktlaget i Ryttervik og ga ordre om at de skulle overgi seg uten kamp.

Eickhorn tok seg bare tid til en kort prat med Dehli før han hastet tilbake til telegrafstasjonen der han igjen begynte å spørre etter der [Bürgermeister](#). [Årsland](#) og [Hvas](#) lot så godt de kunne som om de ikke forsto hva tyskerne mente, men til slutt måtte [Årsland](#) vise vei opp [Johan Feyers gate](#) der [ordfører](#) [Hadland](#) bodde i nr. 11. Rundt kl. 05:00 ble han vekket og tatt med til telegrafstasjonen for et kort møte med Eickhorn.

Tyske soldater ved [Brådbenken](#). Foto: Tysk soldat/DF

Omsider hadde den medbrakte telegrafspesialisten ankommet stasjonen. Han fant fort ut at kablet gikk i sjøen i Hestnes. Han fant også ut at byen hadde en [automatisk telefonsentral](#) i Johan Feyers gate 15 og fikk sørget for at denne kom under tysk kontroll. For å sikre stedet der kablet gikk i sjøen ble det i 7-tiden sendt en vaktpatrulje til Hestnes, dog med streng ordre om at kablet ikke fysisk skulle kuttes.

Fangene fra «Skarv» og vaktmannskapene ved Ryttervik ble etter hvert brakt til Totalen, slik at alle norske militære var samlet der. Eickhorn ga beskjed til Dehli om at tyskerne vanskelig kunne ordne mat til sine krigsfanger. Dehli fortalte da at kvelden før hadde lottene blitt engasjert til å lage mat til dem på kjøkkenet i [Bedehuset](#) og at de sikkert kunne gjøre det samme nå. Dehli fikk lov til å ordne

både med dette og med andre ting, og fikk bevege seg ganske fritt rundt i sentrum.

Dermed var kabelen satt ut av drift, og jakten på politi og ordfører gjennomført. De norske militære som befant seg i byen var alle tatt til fange. Mitraljøsestillinger hadde blitt opprettet på sentrale steder. «Oprop! Til de norske soldater og det norske folk!» var slått opp på mange vegger. [Jernbanestasjonen](#) og telefonsentralen var også besatt. Alt var gjennomført i løpet av to timer, og uten at et eneste skudd hadde blitt løsnet.

For Eickhorn var det nå på tide å ta en prat med de norske sivile myndigheter. På telegrafstasjonen, der han like godt hadde opprettet sitt foreløpige hovedkvarter, var allerede ordfører og lensmann til stede. Videre ble stadslege Randlev og redaktørene i [Dalane Tidende](#) og [Egersundsposten](#) innkalt. Til stede var også to av Eickhorns offiserer. Her fikk pressen sine direktiver om hva som skulle skrives i avisene. Det ble gitt beskjed om blanding fra kvelden av, og at restaurantene skulle stenge senest kl. 21:00. Etter denne tid måtte heller ikke folk samles i grupper på gatene, men noe generelt portforbud ble ikke gitt.

Etter møtet fortsatte tyskerne planlegging av okkupasjonen av Egersund. Etter samråd med ordføreren og andre ble [Ullvaren](#), [Folkets hus](#) og [Evangeliehuset](#) på [Mosbekk](#) utpekt som innkvarteringssteder for de tyske mannskapene, og allerede ved 10-tiden var en del tyskere installert der.

Etter at Eickhorn sammen med sine offiserer omsider hadde inntatt sitt første måltid på norsk jord: lunsj på [Grand Hotel](#), dro han sammen med telegrafspesialisten til Hestnes for å ta kabelen i nærmere øyesyn. Der sjaltet spesialisten ut kabelen slik at det nå var brudd på to steder³⁾.

Oprop! Til de norske soldater og det norske folk! ble slått opp over hele landet. Foto: DF

Ordfører Hadland innkalte til formannskapsmøte kl. 12:00. Der orienterte han om hva som hadde skjedd i byen så langt, og at den tyske kommandanten hadde sagt at befolkningen kunne ta det med ro og forbli i byen. Slik situasjonen var, ville formannskapet heller ikke iverksette noen evakuering, men for sikkerhets skyld satte de i gang planlegging for en eventuell senere evakuering. Deretter måtte formannskapet i møte med Eickhorn og hans stab slik at alle kunne bli orientert om forholdene.

Ut over dagen befestet tyskerne sin stilling og satte ut vaktposter på innfartsvegene til byen. En vaktstyrke ble også plassert ved [Eie pens](#) og kunne dermed kontrollere togtrafikken. Selv om det var en viss trafikk av tyskere langs vegene klarte en gruppe sivilister å flytte et militært våpendepot fra Årstaddalen, der det lå lagret, til et sikrere sted i en låve på Puntervoll, uten at det ble oppdaget.

Kl. 18:30 var det tid for nytt formannskapsmøte. Der ble det orientert om arbeidet med å forberede en eventuell evakuering. Videre ble det snakket litt om situasjonen i sin alminnelighet. Foreløpig hadde alt godt tålig bra, men en antok at problemene ville komme etter hvert dersom okkupasjonen vedvarte.

På tampen av denne hektiske, men for Eickhorn og hans menn så vellykkede, dagen kunne han rapportere til sine overordnede ved hovedkvarteret i Bergen at alt var under kontroll i Egersund og at det hersket slik fred og ro over alt at han anså det for unødvendig å innføre portforbud. Så glatt hadde det gått for 155 tyske soldater å besette en by med 3 250 innbyggere at det i lang tid etterpå gikk rykter om at det hadde blitt drevet utstrakt spionasje i forkant av overfallet. Det viste seg imidlertid å ikke være tilfelle. Tvert imot visste tyskerne svært lite om stedet de skulle besette.

Og mens byens folk etter mørkets frambrudd enten forsøkte å blende vinduer og dører etter beste evne eller valgte å bli sittende i mørket inntil det var leggetid, gikk Eickhorn og de andre offiserene til sengs på Grand Hotel. Og utenfor hotellet sto to vakter og passet på sine overordnede nye kvarter.⁴⁾

1)

Antallet er noe usikkert.

2)

Politikammeret lå den gang i nr. 61.

3)

Kabelen ble først fysisk kuttet flere dager senere

4)

Kilde: Ingvald Rødland: Det tyske angrepet på Egersund og Dalane i 1940. Dalane Folkemuseum 1974.

 Egersund byhistoriske leksikon
<https://www.dalanefolkemuseum.no/leksikon/>
PDF produsert 26.08.2019 07:21.
Artikkelen kan brukes fritt mot kreditering.

Produsert med støtte fra:
Dalane Folkemuseum
Museumsveien 20, 4373 Egersund
<https://dalanefolkemuseum.no>